

ІШКІФИРМАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ПРОЦЕДУРАЛАР

*Тасимова Махаббат, «Экономика» ББ 2 курса студенті экономика
ғылымдарының магистрі
elmira.kuzenbaeva@mail.ru*

*Кузенбаева Э.Р., «Экономика» кафедрасының аға оқытушысы,
Л.Б.Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жол институты*

«Ең қолайлы құрылым-бұл ұйымның сыртқы ортамен бірлесіп әрекет етуіне барынша мүмкіндік беретін, өз қызметкерлерінің күш-жігерін өнімді, әрі тиімді бөлетін, бағыттайтын, сол арқылы клиенттердің қажетін қанағаттандырып, жоғары тиімділікті өз мақсатына жететін құрылым»

Ішкіфирмалық құрылымды қалыптастырған кезде, отандық және шет елдік көп жылғы басқару практикасында оны құрудың ұйымдық құрылымы көптеген сапалық қасиеттермен (жұмыскерлердің өкілеттігі, олардың жауапкершілігімен өзара қарым-қатынасы т. б.) сипатталады, сондықтанда құрылымды қалыптастырған кезде оған ықпал ететін факторларды талдауды дұрыс үйлестіре отырып, тиісті принциптерді талап ету қажет.

Шаруашылық жүргізуші субъектінің құрылымын келесі компоненттер сипаттай алады:

1. Мақсаты.

2. Бөлінетін құрылымы:

- ұйымдық құрылымы;

- қаржы құрылымы.

3. Ұйымдық құрылымын құрайтын функциялар элементтері (құрылымдық бөлімшелер).

4. Жұмыс істеу рәсімдерімен (тетіктерімен) - шаруашылық жүргізуші субъектінің сыртқы ортамен өзара іс-қимылын және шаруашылық жүргізуші субъектінің мақсаттарын іске асыру процесінде оның құрылымдық бөлімшелерінің өзара іс-қимылын, қызмет объектілері арқылы немесе ұйым алған қаржылық нәтижесін, қаржылық құрылымы элементтері арасында бөлу арқылы айқындайды.

Кәсіпорынның қаржылық құрылымына және оның қаржылық құрылымының элементтері арасында ұйым алған қаржылық нәтижені бөлуді анықтайтын жұмыс процедураларын анықтаймыз.

Қаржы шаруашылық жүргізудің барлық жүйесімен және оның

жоспарлау, болжау, экономикалық көтермелеу, ұйымдастыру және басқару сияқты құрамды бөліктерімен етене байланысты. Оның үстіне қаржы қоғамдық қатынастар жүйесінің динамикасын анықтайтын неғұрлым ортақ ұғым ретіндегі әлеуметтік механизмнің ұқсас құрамды бөліктерімен де өзара іс-әрекет етеді. Қаржылық механизмнің экономика мен әлеуметтік салаға іс-әрекеті былайша жүзеге асырылады:

1. қаржылық механизмнің құрылымы мен оның әр түрлі бөліктерінің нақтылы міндеттерді шешуге және нақты нәтижеге жетуге нысаналығы арқылы;

2. мемлекетте және шаруашылық жүргізуші субъектілерде қалыптасатын және қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталатын қаржылық ресурстардың мөлшері арқылы. Сондай - ақ, шығындар орталығы өзінің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде кәсіпорын директоры мен оның орынбасарларын, сондай-ақ арнайы өкілеттіктерге ие кейбір қызметкерлерді қамтитын «Дирекция» сияқты құрылымдық бөлімшені қамтитынын атап өткен жөн.

Сатып алушылар мен тапсырыс берушілер:

- бюджет;
- кәсіпорын;
- қаржы ағындары.

Кәсіпорын басқарудың орталық және маңызды мәселелерінің бірі - ұйымның қаржылық құрылымы шеңберінде кірістерді (пайданы) бөлу тәртібін анықтау мәселесі, яғни ұйымның қаржылық құрылымын ескере отырып, оның бөлімшелері арасында кәсіпорын алатын кірістерді (пайданы) бөлу процедурасының нақты түрін анықтау мәселесі.

Біріншісімен тығыз байланысты ішкіфирмалық басқарудың тағы бір маңызды мәселесі - тұтастай алғанда ұйымның нәтижелеріне қызығушылық тудыру міндеті. Осы мәселені қарауға тікелей көшпес бұрын, біздің принципті пікіріміз бойынша тиісті пайда орталығының басшысы өз қызметкерлерімен (оған бағынышты бөлімшелермен) қаржылық қатынастарды дербес құруы тиіс екенін көрсетеміз. Орталықтың (дирекцияның) қатынастарға араласуы тек ерекше жағдайларда, атап айтқанда, басшылығы мен оның қызметкерлері арасында кірістерді бөлуге қатысты жанжал болған кезде ғана мүмкін болады.

Құру міндеті тұтастай алғанда кәсіпорын қызметінің нәтижелеріне мүдделілігі былайша шешіледі. Осы мәселеге

байланысты ішкіфирмалық басқарудың тағы бір маңызды мәселесі орталықпен оның арасында нақты нені бөлу керек деген сұрақ болып табылады. Бұл жағдайда басшылыққа алуға болатын идея, аймақтық талдауға қатысты жұмыстардан алуға болады. Оның мәні мынада - пайда орталығы үшін:

А.) кәсіпорынның пайдасындағы кірістердің үлесі үлкен,

Б.) бұл кірістер тұрақты болып табылады,

В.) бұл орталықта кәсіпорын тұрғысынан пайда болды. №, Салыстырмалы түрде көптеген қызметкерлері бар пайданы бөлу механизмін қолдану орынды, яғни өзін-өзі қаржыландыру механизмін пайдалану.

Сондай-ақ, ішкі саяси себептерге байланысты ішкі инфрақұрылымды ұстау шығындарының бір бөлігі бюджет (орталық) қосымша өз мойнына алуы мүмкін (мысалы, жалдау төлемдерін толығымен төлеу), осылайша берілген бөлу схемасына қатысатын барлық пайда орталықтары үшін мандерін көбейту (өзін-өзі қаржыландыру негізінде жұмыс істейді).

Ұқсас бөлу процедуралары, әдетте, венчурлық бөлімшелермен жұмыс кезінде және шағын бір реттік жобаларды жүзеге асыруда қолданылады. Сондай-ақ, мұндай процедуралар аймақтық басқару тәжірибесінде жиі қолданылады.

Қорытындылай келе, қамтылған және келесідей активтік жүйелер теориясында жинақталған теориялық нәтижелерге толық сәйкес келетінін атап өтеміз:

1. барлық пайда орталықтары үшін орталыққа аударымдардың бірдей пайызын тағайындау оңтайлы емес, яғни әр түрлі пайда орталықтары әр түрлі мандерді белгілеуі керек, олардың қызметінің рентабельділігіне байланысты.

2. орталық бюджет және пайда орталығы үшін пайда орталығы тиімділігінің (табыстылығының) өсуі кезінде аударымдар үлесінің төмендеуі өзара тиімді болып табылады.

Әдебиет.

1. Омарбакиев Л.А., Акпанов А.Қ. Корпоративтік қаржы: Оқу-әдістемелік құрал. Алматы: «Тұран» Университеті, 2020. 89 б.

2. Ібришев, Н.Н. Корпоративтік қаржы: Оқулық. Алматы: Издательство LEM, 2019. 380 б. ISBN 978-601-04-3875-0.

3. Омарбакиев Л.А., Акпанов А.К. Қаржылық менеджмент: Оқу құралы. Алматы: «Тұран» Университеті, 2020. - 192 б. - ISBN 978-601-214-396-6.